

van mij bekende jachtopzieners uiteen. Enkel nemen aan, dat er een zeker soort katten bestaat die voortspruiten uit een echt wild geslacht, en ze staven deze mening door er op te wijzen, dat de katten die ver van menselijke behuizingen leven allemaal grote katten zijn, veel zwaarder dan onze huiskatten, en bijna alle grijs van kleur met zwarte dwarsstreping. Dit geef ik toe, en de enkele die ik in mijn leven gezien heb komen met deze beschrijving overeen. Toch neem ik aan dat echte wilde katten op de Veluwe niet meer voorkomen, temeer niet omdat ik nooit ofte nimmer iets van hun voortplanting gemerkt heb, ik bedoel dat ik nog nooit een poes met jongen in het bos heb aangetroffen. Ik neem aan dat soms in de paartijd katten verdwijnen, vooral van mensen die ver en eenzaam in het bos wonen. Ook zal het wel voorkomen dat de „familie” op de boerderij te groot wordt, of dat een dier door slechte behandeling uitgestoten wordt.

Zulke katten hebben in de eerste tijd van hun vagebondenleven een erbarmelijk bestaan, doch later, wanneer zij zich aan de natuurlijke leefwijze hebben aangepast gaat het best, en inderdaad, ver van afgelegen boerderijen en andere behuizingen heb ik kennelijk verwilderde katten aangetroffen, veel beter ontwikkeld, met een veel mooier glanzende huid, dan die welke door de huisvrouw vertroeteld worden met een lekker schoteltje en nog een hapje toe!

Hoe het ook zij, we zien dat het in de vrije natuur maar prachtig geregeld is, eigenlijk precies zo als de ketting van onze fiets: er mag geen schakeltje aan ontbreken! Jagers en jachtopzieners moesten goed bedenken, dat ze, door een marter te doden, meteen verwilderde katten, Hermelijnen, Wezels en andere dieren een extra kans geven, wat ze toch ook weer aan hun jachtdieren merken. Gelukkig heeft de regering tijdig ingegrepen, en beide martersoorten beschermd. Hulde!

ENKELE NOTITIES OVER HET GEDRAG VAN DE MIDDELSTE ZAAGBEK (*Mergus serrator* L.)

C. HOOGERHEIDE en C. GROOT Jr.

Afgelopen voorjaar (29 Maart 1950), tijdens een fietstocht van Harlingen naar Amsterdam, hadden we het geluk, om een troepje van ± 100 Middelste zaagbekken, op ongeveer 5 km afstand van de Friese kust langs de afsluitdijk, aan de kant van de Waddenzee, in volle voorjaarsactiviteit te zien, druk bezig met baltsen, duiken en elkaar achtervolgen. Dit was een unieke gelegenheid om de gedragingen en de bewegingen van deze over het algemeen schuwe eend gade te slaan.

Ongeveer twee uur hebben we het troepje eenden, op zowat 50 m afstand kunnen

bekijken door onze kijkers, liggend achter de dijk. Om deze tijd zo goed mogelijk te benutten, verdeelden we het werk; de één zou aantekeningen maken en de andere zou proberen enkele houdingen en bewegingen te schetsen. Van tijd tot tijd daalden we de dijk af, om het geziene te bespreken en te vergelijken.

In het hier volgende artikel willen we trachten iets weer te geven van hetgeen we zagen.

Een groot deel van de dag scheen de zon, waardoor het weer tamelijk zacht was. Een

middelmatig tot hard noordoostenwindje, maakte het water in de Waddenzee nogal onstuimig. Op een bepaalde plaats was het water nog rumoeriger, doordat een dammetje, dat loodrecht op de dijk stond, een stroomversnellinkje deed ontstaan. Op deze plek, waar enkele vissers hun netten uitgezet hadden, verbleef het troepje zaagbekken overwegend.

Er heerste in de troep steeds een grote activiteit, baltsen werd afgewisseld met duiken en eten. Geregeld kwamen er vogels bij, meestal in paarverband, maar deze losten zich onherkenbaar op in de troep. Zo nu en dan vlogen er een paar exemplaren weg. In het begin waren er zowat 50 Middelste zaagbekken. Dit aantal steeg tot ongeveer 100. We hebben getracht de ♂♂ en ♀♀ zo goed mogelijk te tellen, wat niet gemakkelijk was, daar er doorlopend druk gedoken werd. Het hoogste aantal van 3 tellingen was, 38 ♂♂ en 58 ♀♀.

De volgende houdingen en bewegingen namen wij waar (indien niet anders aangegeven, zowel bij ♂ als ♀).

1. Zeer frequent zagen we de „knik”. Het ♂ richt hiertoe de kop iets op, waardoor de nek wat gestrekt wordt (fig. 3). Dan wordt de kop even naar beneden gebogen (fig. 4), om dan met een plotselinge beweging omhoog gebracht te worden, zodat de hals en kop steil omhoog staan (niet helemaal 90°) (fig. 5). De kuif en de veren van de hals zijn hierbij strak aangelegd, waardoor hals en kop een dunne indruk maken. Na een kort ogenblik in deze stand maakt de vogel een „knik”, waarbij de hals wat lager komt, de borst naar beneden wordt geduwd, de vleugels omhoog getrokken worden, de bek wijdoopen gespreid en de staart waarschijnlijk omlaag gericht wordt. Het bovenbeen komt hierbij

boven water (fig. 6). Daarna komt de vogel weer in de oorspronkelijke stand terug, maar nu met de kop op de schouders, de snavel schuin omhoog en de kuif wild opgezets (gelijkend op houding fig. 8). Bij het wijdoopensperren van de bek, die van binnen prachtig rood is, maakt de vogel volgens Townsend geluid, dat hij weergeeft als da-ah, waarbij hij opmerkt, dat het bijna onmogelijk is dit bevredigend met letters aan te geven.

Het ♀ vertoont de „knik” onvolledig, veel minder frequent en iets minder geprononceerd. Ze kan ook met een rukje kop en snavel omhoog steken, zonder „knik”.

2. *Dreighouding*. Hierbij zit de vogel in elkaar en maakt een loerende indruk (fig. 2). De kop en hals zijn ingetrokken, de kuif opgezets en bij naderen van een tegenstander kan de snavel wijd geopend worden. Dit laatste zagen we echter niet vaak. De dreighouding werd dikwijls aangenomen direct na het uitvoeren van de „knik”.

3. *Kopintrekken*. Vanuit de dreighouding, die soms vrij lang aangehouden wordt, kan het ♂ de kop even vooruitsteken, om hem dan met een rukje weer tussen de schouders te trekken (fig. 8). Dit gebeurt vaak enige malen achtereenvolgens. De snavel is niet of niet ver boven horizontaal. Het ♀ vertoont het kopintrekken niet.

4. *De „sprint”*. Herhaaldelijk zagen we een vogel plotseling snel over het water zwemmen in rechte lijn over een afstand van een paar meter. De hals is hierbij enigszins ingetrokken (fig. 7). De sprint gaat gepaard met geplas en gespat. Er wordt veel meer water opgespat dan met de beweging overeenkomt, dus waarschijnlijk gooit hij met de poten water op. Een enkele maal is de „sprint” een onderdeel van een jachtpartijtje, maar meestal is het

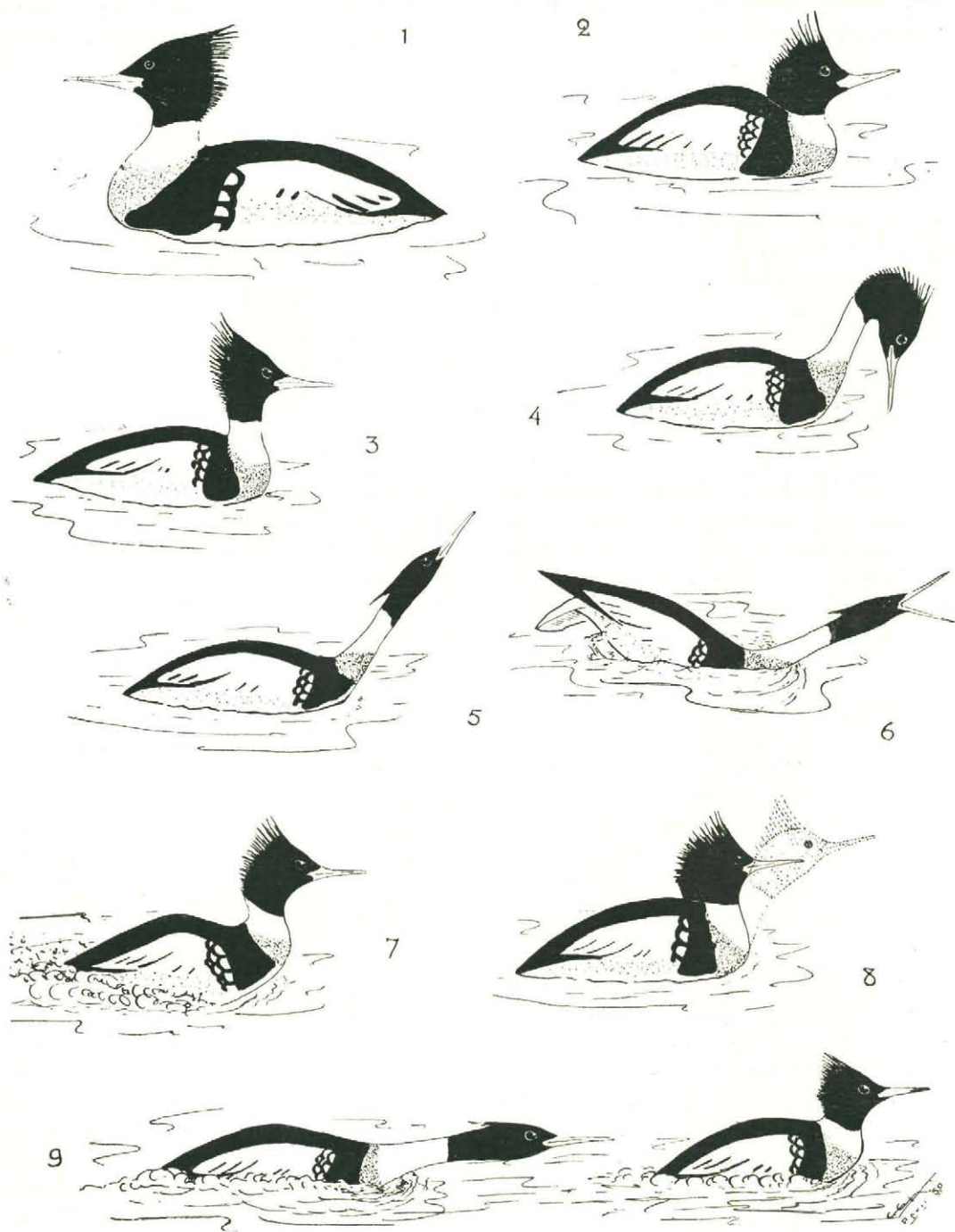

Fig. 1-9. 1. Normale houding. 2. Dreighouding. 3, 4, 5, 6. De „knik.” 7. De „sprint.” 8. Kopintrekken. 9. Jagen.

een aparte beweging. Soms deden twee vogels het tegelijkertijd.

5. *Jagen*. Ettelijke malen zagen we twee vogels achter elkaar aanjagen. Alle combinaties kwamen voor ♂-♂; -♀; ♀-♂; ♀-♀). De vogel houdt hierbij de hals soms iets gekromd, soms geheel gestrekt (fig. 9). Het gebeurt nogal fel. De weggejaagde partij gaat na afloop meestal baden en wel op de manier als beschreven onder no. 11a (fig. 14 en 15).

6. *Het schudden* gebeurt zoals bij de meeste eenden op twee manieren:

- a. Het voorlichaam komt uit het water. Dit is meer uitgesproken dan bijvoorbeeld bij de Wilde eend: alleen het achterste deel blijft in het water. Dan wordt met een schuddende beweging de snavel omhoog gebracht.
- b. Het voorlichaam blijft in het water en alleen de snavel wordt, iets omhoog gericht, geschud. Ook wordt de snavel wel eens horizontaal geschud, maar wat de functie hiervan is weten we niet. Het is waarschijnlijk niet de uitdrukking van een neiging tot opvliegen en ook geen inleiding tot balts-bewegingen, zoals bij het ♂ van de Wilde eend.

7. *Opstijgen*. De vogels stijgen op net zoals zwanen en Meerkoeten dat doen, namelijk door eerst een eindje met de poten, al vliegend „water te trappen”. De start is dus vrij horizontaal. Phillips en Millais beschrijven, dat de jongen dit „al vliegend over het water lopen” veel doen en over grote afstanden, als ze zich snel willen verplaatsen, wanneer er bijvoorbeeld gevaar dreigt. Werkelijk vliegen kunnen ze dan nog niet, doordat de grote slagpennen pas laat ontwikkelen.

8. *Vliegen*. De vogels vliegen met de

kop en hals ver vooruit gestoken, terwijl de veren strak aangedrukt worden. De hals maakt een kleine bocht naar beneden, zodat de onderkant in het verlengde ligt van buik en borst (fig. 10 en 11). Townsend merkt op, dat over het algemeen het ♀ voorop vliegt, hij zag dit bij 12 van de 15 paren. Wij hebben hier niet zozeer opgelet, het is ons echter niet opgevallen.

9. Bij het *landen* zweeft de vogel eerst een eindje (zoals vele eenden dat doen), echter niet lang. De poten worden hierbij gestrekt, achteruit en iets zijwaarts gehouden. Het lijkt of de tenen van elkaar gebracht worden, waardoor het zwemvlies strak komt te staan. Even voordat de vogel in het water komt, neemt hij een meer horizontale stand in (fig. 12) en strekt daarna de poten vooruit met de tenen gespreid om af te remmen. Zodra er contact met het water gemaakt is, worden de vleugels gevouwen. De uitloop is kort.

10. *Houding bij gevaar*. Wanneer er gevaar dreigde, maar nog geen aanleiding bestond tot vluchten, dan werden de halzen gestrekt, alle veren iets aangedrukt, zodat de dieren een zeer slanke indruk maakten (fig. 13).

11. *Baden* heeft plaats op twee manieren:

- a. De kop wordt onder water gedompeld en daarna achteruit getrokken (fig. 14 en 15). Hierbij loopt water over de rug.
- b. Met de vleugels klapperend in het water, waardoor de vogel zichzelf natspat. Hierbij wordt de kop iets ingetrokken gehouden en de staart iets gespreid (fig. 16).

Bij de Wilde eend zien we baden op de eerste manier bijna altijd na een gevecht, een achtervolging of een copulatie, dus niet als alleenstaande beweging; baden op de tweede manier daarentegen zien we wel

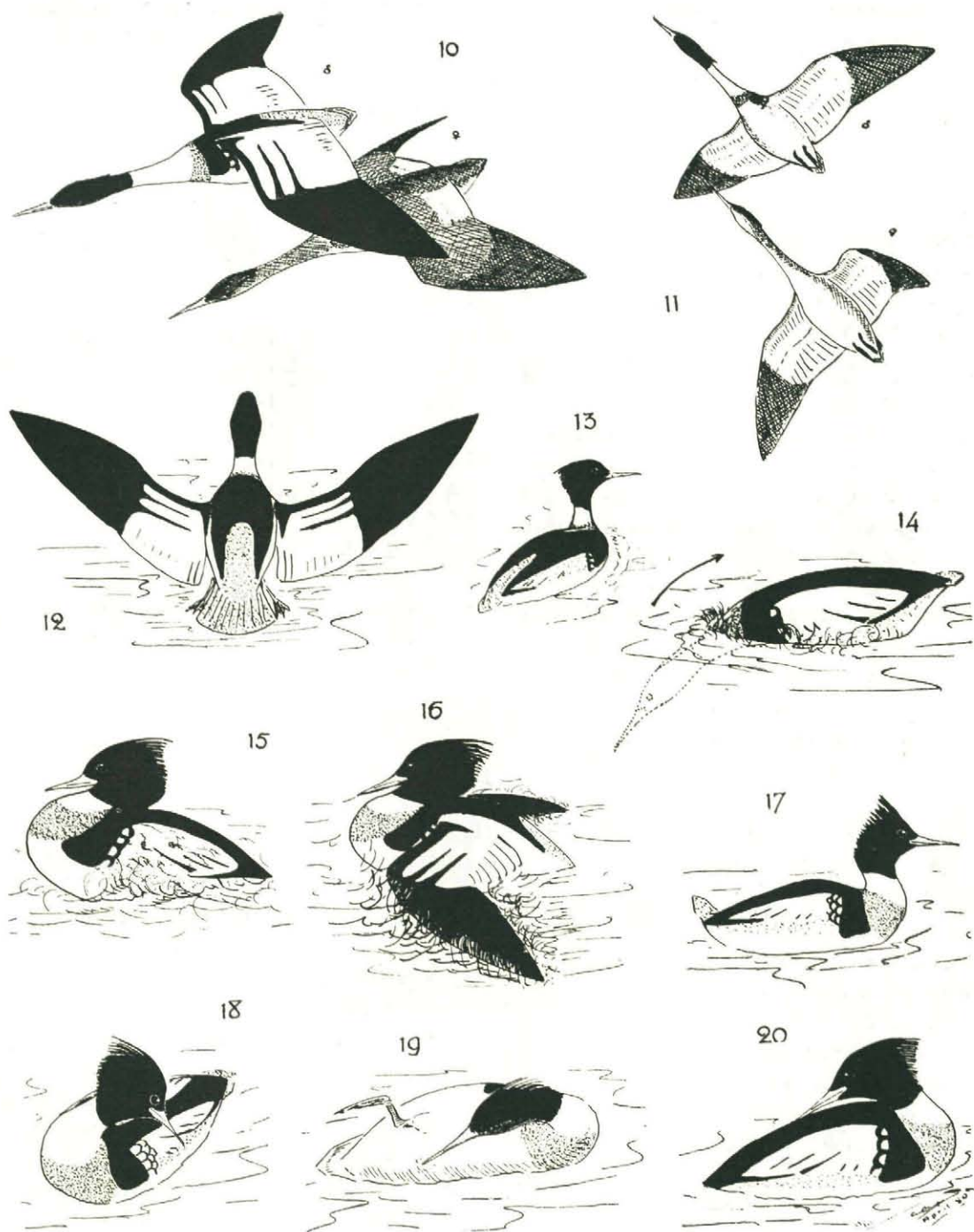

Fig. 10-20. 10, 11. Vliegen. 12. Landen. 13. Gevaar. 14, 15, 16. Baden. 17. Staart-oprichten. 18, 19, 20. Poetsen.

als alleenstaande beweging en het duurt meestal veel langer, we zouden dit aan willen geven als het werkelijke baden. (Vaak worden beide manieren gecombineerd). We geloven dit onderscheid bij de Middelse zaagbek ook te mogen maken.

12. *Vleugelklappen*. Hierbij komt het voorlichaam ongeveer voor de helft uit het water in verticale stand en worden de vleugels krachtig een paar keer heen en weer geslagen. We zagen het vleugelklappen steeds na het baden, maar ook wel als afzonderlijke beweging.

13. *Duiken* deden de vogels zeer dikwijls. Het dier glijdt weg, de vleugels worden niet van het lichaam afgezet en er wordt geen sprongetje gemaakt. Het bovenkomen gebeurt met een flink vaartje, zodat de vogel nog even voortglijdt over het water. We zagen verschillende vogels na het bovenkomen slikbewegingen maken. Het onderduiken van een ♀ is voor een ♂ vaak aanleiding om ook te duiken.

14. *Snavelindopen*. Het ♂ doopt soms even de verticaal gehouden snavel in het water, om hem met een rukje weer in de oorspronkelijke stand te brengen. Mogelijk is dit een drinkbeweging. Ook scheen het, dat het ♂ bij het maken van de eerste beweging van de „knik” (fig. 4), de snavel tot in het water bracht en even heen en weer schudde, waardoor wat druppeltjes omhoog spatten. Van deze waarneming zijn we echter niet helemaal zeker. Het ♀ vertoont het snavelindopen niet.

15. *Het staart oprichten* werd het meest gezien bij ♂ zowel als ♀ van de paren aan de rand van de troep. De staart wordt opgericht en waarschijnlijk iets gespreid (fig. 17). De vogel maakt ondanks de opgerichte staart, toch nog een slanke indruk. Deze zelfde houding zagen we op Vlieland

ook bij de Eidereend en de Zwarte zee-eend. De functie is ons niet duidelijk.

16. *Poetsen* geschiedt op de gewone manier als bij de andere eenden ... kop wrijven over de rug, pikken in de rugveren (fig. 18 en 20).

Eénmaal zagen we een ♂, dat zijn buikveren schoon wilde maken, op zijn zij in het water liggen, waarbij één poot boven water kwam (fig. 19).

Als het ♂ baltst, kunnen de bewegingen elkaar snel opvolgen, zodat tussen de bewegingen in geen neutrale houding aangenomen wordt.

Zo zien we vaak, dat na de „knik”, de hals niet weer omhoog wordt gestrekt, maar direct weer ingetrokken tot de „dreigstand” (die hier waarschijnlijk geen dreigfunctie heeft), die enkele ogenblikken aangehouden wordt. Daarna wordt de kop een paar keer ingetrokken, het „kopintrekken”, dan volgt weer eerste beweging en onmiddellijk daarop halsintrekken tot „dreighouding”, waarna „sprint”.

Vele variaties op dit schema komen voor. *Copulaties* werden niet gezien. Soms leek het of een ♂ een ♀ probeerde te treden, maar het ging steeds niet door (wellicht, doordat het water nogal ruw was?). Vaak dook het ♀ onder, gevolgd door het ♂ als dit haar het hof maakte.

De vogels maakten de indruk niet gepaard te zijn. Soms waren aan de rand van de troep paren te zien, maar het leek, dat deze geen stand hielden. Wel zagen we op andere plaatsen afzonderlijke paren, die altijd rustig waren. Een enkele maal werd één ♂ met 3, even later 4 ♀♀ gezien.

Een woord van dank past hier Dr L. Tinbergen en Dr J. de Wilde voor hun waardevolle raadgevingen en aanwijzingen bij het uitwerken van onze gegevens.